

Jan Budař

Je herec, režisér, scénárista, spisovatel, ilustrátor, hudebník... to všechno a mnohem více. Sošku Českého lva si odnesl domů už čtyřikrát. Možná ho znáte z filmů Nuda v Brně, Vratné lahve, Václav nebo Horem pádem. Nebo máte doma jeho knížku Princ Mamánek?

Text:
Petr Horký

Foto: Pavel Ovsík
a archiv Jana Budaře

Mým povoláním je být renesanční člověk

O převtělení do osobnosti Karla Čapka, o uvěřitelnosti, o smrti i radosti

Dlouho jsem vymýšlel, jak otevřít náš rozhovor, až jsem nakonec na webu České televize našel jedno povídání, ve kterém popisuješ, že jsi jako malý chlapec dostal pod stromeček vláčky a pak jsi 15 minut nadšeně halekal. To je asi nadsázka, řekl bych. Umíš se radovat?

To se opravdu stalo! Dokonce jsem ten zážitek pak s rodiči ještě rekonstruoval. Bylo to tak, že jsem jako malý kluk miloval krtečka a líbilo se mi jeho autíčko... Možná si ho taky vybavíš. A hodně podobný autíčko jsem pak dostal pod stromeček. V tu chvíli jsem si uvědomil, že se vlastně skoro stávám krtečkem, že jsem dostal to vysněné šlapací autíčko, a začal jsem radostně... jak to nazvat... hýkat. Minutu dvě, to rodiče možná potěší, ale mně to vydrželo asi dvacet minut. Rodiče se prý už začali obávat, jestli je všechno v pořádku. Takhle mi to tedy popisovali. Já si to bohužel nepamatuji.

Ale byla to radost?

Ano, to byla čirá radost. Až neunesitelná radost.

Uchoval sis z toho něco do současnosti? Umíš si zažít radost? Řehtat se z plna hrdla?

No, taky, ale moje přání je, abych to pustil mnohem víc. Tehdy jsem se nejspíš letmo dotkl nějakého svého limitu, takže vím, že moje radost může tryskat ještě mnohem víc!

Řekl bych, že tam někde je ten herecký zdroj, ze kterého sbíráš a hledáš, co máš s postavou podobného, co na ní můžeš milovat. Jak to máš?

U mě ten pocit, že bych mohl být hercem, že by mě to bavilo a že by mi to šlo, přišel někdy ve 14 letech s filmem Rain Man. Tehdy jsem uviděl Dustina Hoffmana, jak hraje autistu. A hrál ho tak přesvědčivě, tak dokonale, že jsem si říkal, jak je úžasné, že se v nějakém povolání člověk může věnovat tomu, že se převtěluje do úplně jiného člověka. V tu chvíli jsem ještě moc nevěděl, jak to ti herci dělají. Jenom jsem si na to začal hrát a zjišťoval jsem, že by mi to asi šlo, že by to mohlo být

uvěřitelné. A teď se na to dívám ještě úplně jinak. S rolí Karla Čapka jsem zažil až metafyzické setkání s člověkem, který žil. Tam už mám pocit, že hrají roli úplně jiné věci, které člověk nemá zcela pod kontrolou – a to mě na tom začalo ještě víc bavit! To jsem si řekl, že teď se to blíží tomu, jak jsem si to jako kluk představoval. Moc se mi líbí, že součástí mého povolání

může být tento zážitek, o který jde možná nakonec mnohem víc, než jak se ta role povede, jak dopadne ten film, protože to nemám moc pod kontrolou. Co mám pod kontrolou, je, jak moc jsem schopen, ochoten a jak moc se chci ponořit někam do světa někoho, kdo žil. Kolik jsem tomu schopen věnovat času, úsilí a myšlenek. Primárně jde o zážitek, nikoli o ten vý-

*Dilexisti je čas od času
nedělat nic. Takové, kdy
nevíme, jak dlouho to nic
poslává.*

sledek. S rolí Čapka se mi velmi proměnil pohled na herectví jako takové.

Filmu Hovory s TGM jsem se bál. Říkal jsem si, že mám moc rád Čapka, vážím si Masaryka, mám rád tebe i Martina Hubu, a já jsem se bál, že to bude blbý. A naprosto mě to překvapilo a nadchlo! Celý film se povedl, ale když budu mluvit o tvé postavě, tak držení těla, chůze, řeč... já jsem v tom filmu neviděl tebe, ale Čapka! Jak ses stal Čapkem?

Vědomě jsem studoval úplně všechno o Čapkovi. Všechno, co napsal, veškerou jeho korespondenci a najednou mi v hlavě zněl jeho hlas. Jako kdybych vyměnil svůj vnitřní dialog za slova někoho jiného. Koupil jsem si kalamář a pero a začal jsem psát výhradně pravou rukou...

Ty jsi levák?

Ano, a to je taky nějak daná konstelace těla, kterou jsem si začal měnit.

To muselo být velmi obtížné...

Ano, máš to jako malé dítě, nejdřív píšeš pomalu, no a teď se mi můj rukopis pravačkou líbí víc než mojí levou, protože ho mám takový pěkný, malovaný, jako student. Takže začal jsem psát jen pravou rukou, byl jsem nějakou dobu offline, jen tak jsem se potuloval, pokuřoval, hůlčičku jsem si koupil.

Na hrob k němu jsem zašel a ještě jsem ho poprosil, ať mě na té cestě doprovází. Celé jsem to pojal vlastně až rituálně a s velkou úctou a láskou. A v tom jsem trávil celé dny, týdny a měsíce. U této role jsem si to takhle celé dopřál. Často jsem různě četl o tom, že hollywoodští herci

to tak dělají a my čeští herci se vymlouváme, že to takhle dělat nemůžeme, že na to nemáme čas, ale mně došlo, že já si přece můžu ten čas udělat, darovat si to, že to mohu zažít. Vůbec jsem nevěděl, kam mě ta pomyslná řeka donese... Když jsme se pak s Martinem Hubou sešli na místech, kudy TGM s Čapkem chodili, došlo mi, že ta jejich srdce bila zhruba ve stejných výškách jako naše. Mám pocit, že srdce jsou... jak to říct... antény, vesmírné antény, které umí to jiné srdce cítit i do minulosti i do budoucnosti, já se na to takhle dívám. Když se pak začalo točit, tak se to začalo dít nám všem, doslova se děly zázraky. Ve scénáři bylo, že má pršet, a tak začalo pršet. O dvě stránky dál mělo přestat a ono přestalo!

Jak jste se oslovovali mimo záběry? Říkali jste si pane prezidente a Čapku?

Občas ano. Kuba Červenka, režisér, mě tak oslovoval, to se mi líbilo. Dokonce mimo záběry jsem se někdy i rozčiloval nad kvalitou textu stejně jako Karel Čapek.

Ve smyslu: Toto bych nikdy neřekl?

Ano. Preciznost a pečlivost v textu a v tom, jak se slova skládají. Jak každá tečka, pomlčka, čárka, vykřičník hraji zásadní roli. A tak jsem asi byl schopen dost iritovat dramaturgyni Zuzanu i scénáristu Pavla.

Už to slyším: Poďtejte, Budař zas má nějaký nápad, umlčte ho někdo!

Ano, myslím, že takhle nějak to asi občas bylo... Pochopil

jsem, že Čapek byl veliký pedant v textu, a ani já z toho nedokázal vnitřně slevit.

Jaký byl Čapek? Jakého jsi ho potkal? On je pořád tak nedotknutelně opěvovaný a teď mě vlastně potěšilo, že jsi řekl, že on to byl asi pěkný hnidopich!

Já jsem se do něj úplně zamiloval. Do něj jako do člověka, do jeho charakteru. On byl hravý, a přitom velmi uzavřený. Přes svůj hendikep, kdy celý život překonával pocit, že je vlastně invalida, a zároveň byl intelektuálně nesmírně vysoko. Byl skvělý diskutér a neustále pracoval.

Dobře, tak já to překlopím. Takže to byl workoholik?

Byl to workoholik. Měl trochu mindrák ze svého hendikepu, o kterém asi moc nemluvil, byl to silný kuřák, pedant.

Víš, že když teď proti těm obrovským tradovaným kladům stavíme i to, čím mohl rozčilovat svoje okolí, tak najednou pro mě začíná být skutečný, živý?

Já ti rozumím. Do vztahů se ženami asi vstupoval spíš platonicky dopisovou formou jako nedostupný intelektuál. K tomu každodennímu soužití se ženou se dopracoval vlastně až na sklonku života. A myslím, že trochu litoval... ale už to nemohl vzít zpátky.

Nejšťastnější jsem, když se cítím úplněj, jaksi "osazený" do proudu reality, který mě nese, a já vím tak málo, co bude o příští minutě...

Jak moc se ti prolíná do života typ tvých rolí?

Myslím, že to je něco, jako že šaty dělají člověka. Když si představím, že by do parlamentu přišel kominík a měl by tam proslov, tak by to asi hned působilo nějak jinak, než když tam je člověk v obleku a dneska i s rouškou. S rolemi je to podobné. Někdo mě vidí v nějaké

roli a hned si myslí, že takový jsem. To je asi přirozený rys herectví.

Ale přiznávám, že většina tvých rolí tedy nejsou zrovna ideály kladných hrdinů. Když si třeba vezmu Czech Made Man a řadu dalších...

Já jsem byl na začátku ve svém hraní natolik velkorysý, že jsem takové role do jisté míry vítal, protože to byly postavy, které v sobě měly nějaký problém. On nikdo totiž ve skutečnosti není jenom hrdina, ale má i svou druhou stranu. A tehdy na začátku mě ani moc nenapadlo, že by mě to mohlo takhle dobíhat. Takže teď mám už období, kdy se snažím těm postavám, které už jsem mnohokrát ztvárnil, vyhýbat. Naopak si dopřávám jiné, kterých pravda přichází méně, protože režiséři z celkem pochopitelných důvodů chtějí zůstat u stejných charakteristik.

Líbí se mi, že do rolí vložíš život, něco, co se snad každého týká. Například tvoje role Úlisného ve Vratných lahvích má krásný dialog se Zdeňkem Svěrákem. Tam říkáš něco jako: „Nebojte, já jsem na kopačky zvyklý. Já si totiž vždycky vybírám neúměrně krásný holky oproti mně.“ A to je podle mě situace, kdy i ten největší svůdník si najednou v duchu řekne, že toto se alespoň někdy týká i jeho. Zajímalo by mě, jestli toto hraje roli, když na roli kývneš, anebo jestli se o tom bavíš s režisérem, scénáristou, aby to v tom filmu takhle bylo?

Mám na to jednoduché kritérium, které v jednom rozhovoru

popsal Miloš Forman, když řekl, že tomu buď věří, anebo nevěří. Pro mě je zásadní, aby ten, kdo se na to dívá, tomu od první do poslední vteřiny, kdy se objevují v příběhu, věřil. Každému pohledu, každému slovu. A to tam vždycky hledám. Zrovna u Zdeňka Svěráka toto nebyl problém, protože ten to napsal skvěle. Ale jsou texty, kde si to musím upravit, abych tomu sám věřil a tím tomu mohl věřit i divák.

Přijde mi v pořádku, že se text upravuje, aby by uvěřitelnější.

Divil by ses, kolik režisérů trvá na doslovných formulacích. Někdy to je projev nejistoty, jindy potřeba projevit moc... Ale vždycky je to trápení.

Už se ti někdy stalo, že jsi hrál roli a najednou sis během natáčení začal říkat: To bude blbý, co mám dělat?

No jo, stalo se mi to. A ne jednou.

Co děláš v takovou chvíli?

Nic, to už nemůžeš dělat nic. Snažíš se každou tu situaci co nejlépe pojmout sám za sebe, aby tvé roli mohli lidi věřit. To je takový pud sebezáchovy z nouze, kdy cítíš, že to asi nebude celé fungovat.

Stalo se ti to někdy naopak, že sis říkal, že něco nebude fungovat, a pak výsledek byl parádní?

Stalo! Právě třeba u Hovorů s TGM jsem měl podobné pocity jako ty, kdy jsem si říkal, že to je tak těžké, že nevím, jak to celé uděláme. Ale tam jsem se opřel o ten zážitek. Řekl jsem si, že moje odpovědnost je odvést maximum v roli. Ať se děje, co se má dít. A když jsem se pak díval na hotový film, tak jsem měl radost, jak to Kuba Červenka udělal, jak to celé funguje.

Jedna věc je herectví, kdy nejsi úplně za sebe, ale za tu roli. Jak to ale je, když skládáš písně, píšeš knížky, ilustruješ je... To jsi pak přímo ty – Jan Budař?

Z role vystoupím v podstatě okamžitě, třeba druhý třetí den je to pryč. Jiné to bylo s Čapkem, kdy jsem po natáčení měl takovou psychosomatickou reakci, celý hrudník se mi osypal a měl jsem takovou zvláštní slabost plic.

Možná to je jen náhoda a něco jsem chytil, ale můj pocit byl a je, že ze mě něco odešlo.

Herectví je metafyzická záležitost, tak k tomu patří i metafyzická vysvětlení.

Já se trochu bojím, aby to neznělo moc důležitě, ale pro mě to bylo takové rozloučení. Věřím tomu, že se můžeme navzájem

"Pravá láska" je vždy jen k sobě. Jiná "pravá láska" neexistuje.

obohacovat i napříč časem, že nás klidně může obohacovat někdo z budoucnosti a my můžeme někoho obohacovat do jiných dob.

Teď beru do ruky knihu Princ Mamánek – napsal a nakreslil Jan Budař. To ses bál, že by ti to nikdo hezky nenamaloval?

Ne, jsem si jist, že by to spousta lidí dokázala krásně ilustrovat. Tehdy v tom období jsem po mnoha letech začal znovu kreslit. Kreslil jsem jako puberták, pak jsem dvacet let nenakreslil ani čárku a najednou jsem měl takový zvláštní zážitek, že jsem se k tomu vrátil.

Počkej... Zvláštní zážitek? Zkouřil ses, meditoval, absolvoval jsi holotropní dýchání, účastnil ses nějaké seance?

Bylo to takové nové setkání se sebou a já jsem najednou vzal do ruky tužku a nakreslil jsem draka a řekl jsem si, že zase začnu malovat. Znamenalo to opět vzpomínat, jak se to dělá, dovzdělávat se, zapracovat na sobě. A když jsme se v té době bavili o vydání knihy, tak jsem si řekl, že sám sobě zadám práci.

Zaplatil jsi pak sám sobě za tuto práci?

Ano, dostal jsem honorář i za ilustrace.

Jak vznikla pohádka o princí Mamánkovi?

Vznikala jako můj druhý pohádkový příběh, první byl příběh Leopolda Bumbáce. Ten byl nejdřív napsaný jako scénář, ale usoudil jsem, že to je pro mě na první film veliké sousto. Tak jsem začal rozvíjet spíš komornější námět. Vznikl tedy Princ Mamánek, který byl vlastně původně také scénář – až potom kniha.

Takže na začátku bylo toto rozumové rozhodnutí.

Ano. Na začátku byla středověká krčma v Dětenicích. Tam jsem si začal představovat, co by se tu tak mohlo stát. Nedaleko je i zámek, tak jsem si říkal, co by se dělo i tam. Tak se to začalo skládat.

Důležitým dějovým prvkem je i smrt. Přemýšlíš o smrti?

Ano, dennodenně. Myslím si, že smrt k životu patří. Někdy víc, někdy méně na ni myslím, někdy víc, jindy méně se mě dotkne. Vnímám to tak, že podobně jako narození bylo nějakým přechodem z rajskeho prostředí, kde živiny plavou kolem tebe doslova v nevyčerpatelném množství... najednou porod a přijde úplně jiná realita. Podobně to vnímám i se smrtí. Myslím, že to je taky přechod jinam. Neberu to tak, že přijde smrt a pak už nic jiného není.

Přijde mi, že v ději této pohádky totiž pracuješ se smrtí jako někdo, kdo ji zná, kdo o ní umí přemýšlet. A spousta lidí se toho tématu bojí, považují to třeba za neslušné o smrti mluvit. U tebe mi přijde, že ji znáš.

Těžko říct, jestli ji znám, to asi uvidíme všichni, až to přijde... Ale děkuji za tato slova. Ano, přemýšlím o ní.

Když se dívám na knížku i na její audioverzi, tak mě napadá slovo svědomitost. Měl jsi to i před Čapkem?

Těžko říct. To bych asi musel nějak speciálně analyzovat. I na té audioknize jsem původně vybíral herce, které bych chtěl, aby hráli i ve filmu. Takže je tam Ondřej Vetchý, který by měl hrát Hudrovala. Jen Josef Abrhám a Libuška Šafránková

už z osobních důvodů nechtějí hrát, takže tam bude králem Martin Huba a královnou Hana Maciuchová, což je neméně hvězdné a vysněné obsazení.

Znám autory, kteří když dopíšíou knihu, tak už o ní nechtějí dál přemýšlet. Chtějí, aby to někdo jiný už vydal, ilustroval, poskládal. U tebe mi to připadá opačné – že se ti líbí tu spoustu práce dělat sám.

Moc mě baví přemýšlet nad tou formou. Vymýšlet, jak by to přesně mělo vypadat, a pak to postupně takhle naplňovat. Moc mě to baví.

Teď beru do ruky Příběh lásky, tvoji novou knihu. Tady mi připadá, že toho přemýšlení je spousta. Určitě není náhoda, že to má čtvercový formát, jak je knížka tlustá, kolik a jaké ilustrace tam jsou – je to tak?

Ano, bylo tam pečlivé zvažování, jakou přesně to má mít formu. Moc jsem si přál, aby knížka byla příjemná na chycení, aby měl člověk radost, že ji drží.

Příběh lásky začíná smrtí. To člověka docela vyplaší. To je odvážný začátek!

Ano, začíná to tím, že Radostovi Křemencovi, hlavnímu hrdinovi příběhu, umře milovaná žena a on najednou neví, jak se s tím popasovat. Co si s tím obrovským smutkem má počít. Ztratil smích i slzy a musí je znovu najít, jinak neví, jak by žil. A o tom je ten příběh, že ho Kolibřík Duhový spojí se srdcem a s magickými zvířaty, která ho přivedou k jeho slzám a smíchu.

Ten příběh je krásný. Četl jsem ho já, moje žena Jana i naše dcera Evička, takže to funguje napříč generacemi... Jak se vymýšlí takový příběh? Umřel ti někdo?

Ne, ne, neumřel mi nikdo. Byl jsem v Peru na takové duchovně spirituální cestě a určitě se to propojilo s návštěvami do podvědomí, do sebe sama... s ayahuascou...

Zkoušel jsi ayahuascu?

Ano, mnoho jsme jí tam vypili. Je to úžasný zážitek, ona se umí dotýkat duší a srdcí a možná ve mně rozezvučela nějakou strunu. Ne že by se tam zjevil celý příběh, ale tam to vzniklo. Trvalo pět let, než z toho byla knížka. Zrálo to, měl jsem pochybnosti, nebyl jsem si jistý, jestli to je dost dobré.

A co si vzalo nejvíc času?

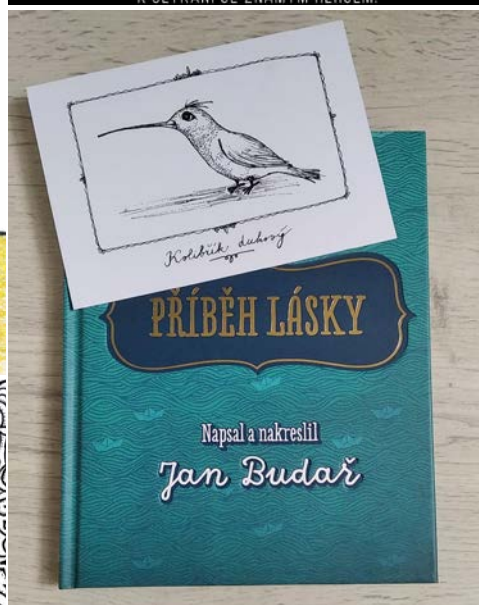
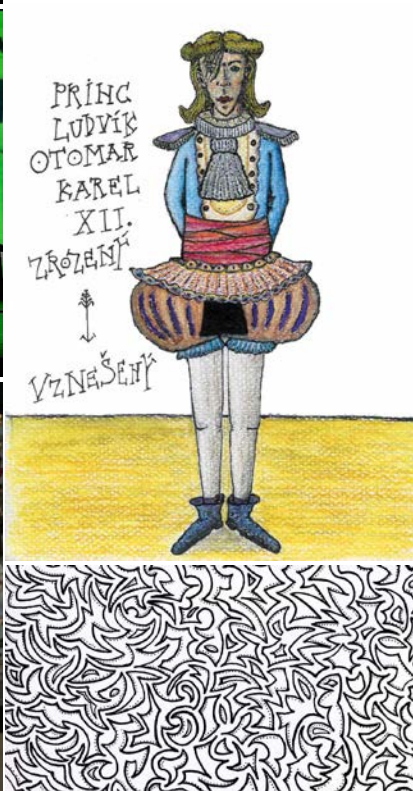
Nejdůležitější bylo sesadit ten příběh s principy, které fungují v rodových liniích předků. Aby byla pravda, jak tato propojení zažíváme, jak se dějí. A pak to byla moje odvaha, jistota, že už to je dost, že takhle to bude bavit, že to lidi budou chtít číst. Někdy mívám takové silné pochybnosti...

To patří k jakékoli tvorbě – ta úzkost... co když se mi stalo, že jsem do toho zamilovaný jen já sám, co když to k nikomu jinému nebude takto promluvat?

Ano, to je přesně ono. Teď naštěstí zažívám odměnu, protože se mi schází víc a víc reakcí čtenářů na tu knížku, kde mi lidi píší, že je to pohne k tomu, aby něco řekli svému tátovi, mámě... jsou tedy čtenáři, u kterých se to dotýká jejich srdce. To jsem si snad ani nevysníval, že by to tak mohlo být. Tak snad si to nenalhávám.

" Nikde na světě neslyšíte lidi tolik reptat a stěžovat si jako u nás. "

(T. G. Masaryk
Hovory s TGM)

Pokud máš takhle jasné zprávy, tak si to nenalhávaš. To už je jistota.

To je pravda, vidíš. Já to asi mám takhle pořád – jako s tím autíčkem.

To je ono! Dokázal ses radovat nad knihou a nad tím, co ti lidé píší?

Bylo a ještě tam pořád je moje radování. Teď se mi to děje! Hurá! Dovolují se tím kochat, užívat si to...

Měl jsem nakonec připraveno hodně otázek, ale přijde mi, že už by byly nadbytečné. Jenom jsem se tě chtěl ještě zeptat – kým se cítíš být? Jsi herec, skladatel, textař, spisovatel, zpěvák, malíř... Ale po této debatě mi připadá, že to je bezpředmětné. Takže bych ti chtěl popřát, aby se to i dařilo (ať děláš zrovna cokoli) dotknout srdcí těch, pro které to vzniká.

Díky moc. Tu otázku jsem jednu dobu dostával docela často – kým že to vlastně jsem, kým se cítím být...

To mi ale teď připadá druhořadé...

...až mi někdo řekl, že jsem renesanční člověk.

To je dobré, tím se lidé chválí.

Že? A tak jsem si řekl: Co kdybych to přijal? Dobrá tedy, mým povoláním je být renesanční člověk. Pro mě je renesanční člověk ten, kdo se snaží být neustále v kontaktu se svým srdcem, hledat jej a tím být v kontaktu se srdci ostatních lidí. Tak tomu se rád budu věnovat celý život.

Koukněte na:
janbudar.cz

Chcete se na rozhovor podívat, chcete slyšet, jak probíhal? Namiřte fotoaparát telefonu na tento QR kód a spusťte si video na youtube kanálu Petra Horkého.